

Приче из Швајцарске

ЗЕМЉА
ВИЉЕМА
ТЕЛА

МИЛАН СТ.
ПРОТИЋ

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Београд, 2018.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
ДУГИМ КОРАКОМ КРОЗ ВЕКОВЕ	13
МЕДВЕЂИ ГРАД, ОКОЛИНА И УСПУТНИ КОМЕНТАРИ	51
О ИТАЛИЈАНСКОМ ШВАЈЦАРЦУ АНГЛОСАКСОНСКОГ ИМЕНА И ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА.	95
КОСОВО, МАФИЈА И ШВАЈЦАРСКА	115
Недодирљиви	115
Новац од дроге стигао у Швајцарску.	117
Тужба није политички подобна	119
Савезно тужилаштво блокирало банковне рачуне.	120
Мултифункционалне особе	122
SWISS MADE: ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ И ОБРАТНО.	125
О СРБИМА И ШВАЈЦАРЦИМА ИЛИ <i>CONTRADICTION</i> <i>IN ADJECTO</i>	145
И ОНИ СУ БИЛИ ШВАЈЦАРЦИ.	177
Алхемичар (<i>Парацелзус</i>)	177
Краљев банкар (<i>Жак Некер</i>)	180
Жена која је мрзела Наполеона (<i>Мадам де Сјал</i>)	183

Милан Ст. Протић

Пријатељ народа (<i>Жан Пол Мара</i>).	187
Чувари савремене уметности (<i>Породица Гујенхајм</i>)	193
Болна љубав Сабине Шпилрајн (<i>Карл Гусџав Јуні</i>)	195
Швајцарско име америчког аутомобила (<i>Луј Жозеф Шевроле</i>)	199
Неимар модернизма (<i>Ле Кордизје</i>)	201
Легенда Холивуда (<i>Вилијам Вајлер</i>).	205
Вајар издужених фигура (<i>Алдерџио Ђакометџи</i>).	206
Нови талас (<i>Жан Лик Годар</i>)	208
Марсовци су (ипак) били овде (<i>Ерих фон Деникен</i>)	210
ИЗМЕЂУ БЛАГОСТАЊА И ДЕКАДЕНЦИЈЕ.	213
Швајцарска пред нашим очима	213
<i>Појлед с врха Св. Гојарда</i>	213
Призори швајцарске идиле.	219
<i>Возови</i>	219
<i>Јеванђеље њо Јуди</i>	222
<i>Амбасадорски циркус</i>	225
<i>Хероин за свакој</i>	230
<i>Владари из сенке</i>	231
<i>Укршћанње у крви</i>	233
<i>Туђа деца</i>	235
УОЧИ ПОВРАТКА	237

ПРЕДГОВОР

Кад човек проведе дуже време у туђој средини, пука пристојност, ако ништа друго, налаже да се о тој средини напише неко слово. Отуд ова књига.

Швајцарску бије глас да је земља највеће добробити, нестварне лепоте и неподношљиве досаде. Ипак, и овај малени комад европског тла на којем се наизглед столећима није дешавало готово ништа што је вредно помена крије животне приче једнако пустошовне и заводљиве као и они делови света где су се историјски догађаји смењивали филмском брзином. Наше је било да их запишемо.

* * *

Придев „Швајцер“ („Швицер“) долази од германског топонима „Швајц“ („Швиц“) по којем се зове и један швајцарски кантон¹ и један град у том кантону. Једина разлика лежи у томе

¹ Швајцарску данас сачињава 26 кантона с високим степеном самосталности: Женева, Во, Јура, Вале, Нешател, Фрибур, Тичино, Берн, Базел (Ланд), Базел (Штат), Луцерн, Солотурн, Аргау, Тургау, Цирих, Ури, Гларус, Санкт Гален, Цуг, Шафхаузен, Граубунден, Обвалден, Нидвалден, Апенцел (Аусерходен), Апенцел (Инерходен) и Швајц.

што се за назив државе користи одређен члан (*d'Schwiz*, на швајцарсконемачком дијалекту), а за називе кантона и града – не. Израз је у употреби од почетка XI века, мада се у писаним изворима први пут помиње још 972. године.

Етимологија највероватније вуче корен од старонемачке речи *suedan* (палити, горети), зато што је то била област обрасла густом шумом коју је требало раскрчити, а растиње претходно спалити, како би се могла населити.

Французи за Швајцарску кажу *La Suisse*, увек са одређеним чланом, али због тога што се тако на француском обележава назив сваке државе.

* * *

„Није ти ово Швајцарска, мајчин сине!“

„Наравно да није, драги мој! Једна је Швајцарска, јединствена и неупоредива. Швајцарска је живи доказ древне Цицеронове мисли по којој изузетак појављује правило. Све што важи у Швајцарској, не важи другде у свету и обротно.“

„Реци ми. мајке ти: је л' Швајцарска заиста рај на земљи како се говори? И ако јесте, у чему је најна њеној усиха?“

„Е, ти сам те чекао, мајчин сине! А, у ствари, одговор није нимало тежак: у начину на који Швајцарци схватају животи. Боље речено, правила по којима Швајцарци живе.“

„А која су та швајцарска схватања тиј. правила? Реци, молим те. По чему су то они различити од других?“

„Ових неколико појма диће ти сасвим довољно:

Штедња уместо пошрине. Одрећи ћу се задовољства да бих имао у невољи. Врлине су бити чуваран и скроман.

Живим да бих радио, не радим да бих живео.

Живи и њусти другои да живи. Не суди о другом, да друи не би судио о теби. Чувам своје, не дирам њуђе.

Не њишам ко си и одакле си док год се у мојој земљи држиш реда и закона. Мој њишерес иде њсјред мојих уверења.

Мајстиорстиво неоходних комјромиса о свему и са сваким. (‘Савићеш ме, ал’ ме сломити нећеш.’)

Гледај своја њосла, у њосла другои се не мешај. (‘У се и у своје кљусе.’)

Не ојкривај сојстиствене слабости и недостјајке. Сјид је друго име за дискрејностј.“

„Ијак, мора се ѡризнати да четјири стјојине година нису рајовали и да су их мимоишла оба свейска рајта. За сваки случај код њих се чува јлавнина свейских јара. Онда није ни чудо што су њолико дојати. Море, имали су невићену срећу. О њоме се ради.“

„Они су своју срећу јражили, зајо су је и нашли, не хајући мнојо за ојштие јринције и космичку јравду. Учили су и на својим и на њућим јрешкама.“

„Па јо је све јојшјално сујројино од нашеј јоимања живојта и народне судбине.“

„Ма јок, чини ји се!“

* * *

Доживљај раја и пакла, разуме се, зависи од појединачног укуса и склоности. Тако и у случају Швајцарске. За човека који воли поредак и једноличност, она је истински рајски врт; за оног ко чезне за страшћу и авантуром, Швајцарска је права робија. Ово је земља у којој царују просек и просечност: заједништво над индивидуалношћу. Швајцарска скоро да нема знаменитих

личности ако се изузму Урсула Андрес и Роџер Федерер. Велика већина међу најпознатијим Швајцарцима везује се за друге народе и њихове културе, од Русоа до Корбизјеа. Обично се и не зна да потичу из Швајцарске. Они други, странци који су свој дом нашли у Хелветској Конфедерацији¹, углавном су постали славни пре свог доласка овамо. Чаплин или Шумахер, на пример. Уз један велики изузетак: Алберт Ајнштајн. У Швајцарску је стигао као анонимни студент физике, а из ње је отишао овенчан ореолом највећег ума у историји човечанства.

* * *

Међу изузетним Србима који су завршили студије у Швајцарској издвајају се: Никола Пашић, Сима Лозанић, Слободан Јовановић, Скерлић, Дучић и Николај Велимировић. И Светозар Марковић је кратко боравио на студијама у Цириху, а Иво Андрић је, после Првог светског рата, службовао у Женеву. Петар Карађорђевић, будући краљ Србије, боравио је у Женеву у два маха. Средњу школу завршио је у овом граду 1862, у Институту *Венел-Оливје*. У Женеву се вратио као удовац с троје малолетне деце 1890². Управо одатле је железницом допутовао у Београд средином 1903, неколико дана пошто га је Народна скупштина изабрала за српског монарха (2/15. јуна 1903).

¹ У Швајцарској су живели или живе:

Ален Делон, Тина Тарнер, Херман Хесе, Томас Ман, Џејмс Џојс, Едвард Гибон, Грејам Грин, Рилке, Стравински, Чајковски, Вагнер, Артур Рубинштајн, Шарл Азнавур, Фил Колинс, Џорџ Харисон, Фреди Меркјури, Настасја Кински, Одри Хепберн, Роџер Мур, Дејвид Нивен, Изабел Ађани, Вилијам Тарнер, Оскар Кокошка, Елија Канети, Коко Шанел, Берни Еклстон, Леон Гамбета, Јехуди Мењухин, Достојевски, Набоков, Антонио Самаран, Ален Прост, Џеки Стјуарт, Борис Бекер, Мартина Хингис и Ана Ивановић.

² Петар Карађорђевић и његова деца (Јелена, Ђорђе и Александар) становали су у Женеву у Улици Монетје број 10.

Земља Виљема Тела

На другој страни, посебно место у сећању и срцима многих Срба заузео је за сва времена један швајцарски хемичар и полицајац из Лозане – легендарни др Арчибалд Рајс.

* * *

Али, пођимо редом.

ДУГИМ КОРАКОМ КРОЗ ВЕКОВЕ

Биће ипак да Сир, ратни слон огромних размера, висок безмало четири метра и с једном кљовом, није загазио на тле данашње Швајцарске. Стајао је на челу крда од тридесет седам својих сродника, додуше ситније врсте из северне Африке, од којих је једва неколико преживело епопеју од Иберијског полуострва, преко Пиринеја и Алпа до северне Италије. Сирова постојбина била је, по свему, у Сирији, чему је највероватније дуговао своје име. Да ли је припадао ишчезлој блискоисточној пасмини слонова или је порекло вукао из Индије, није познато. Оно што се поуздано зна јесте то да је његов господар био Ханибал, картагињански прослављени генерал и највећи ратник свога доба. Предводећи педесет хиљада војника и осам хиљада коњаника, Ханибал је, у пролеће 218. године пре Христа, кренуо у Други пунски рат против непобедивих Римљана.

Велики слон је кости јамачно оставио у једној од Ханибалових битака, код Требије, Тразименског језера или код Кане. Мало је, дакле, недостајало, корак или два, да Сир, величанствени представник своје расе, буде један од првих пролазника преко швајцарских планинских превоја. Полибије доиста помиње да је Ханибалова војска прошла кроз Кланац Малог

Светог Бернара 2.188 метара изнад мора, на десетину километра од данашње швајцарске границе.

* * *

Пишући о свом походу на Галију, Гај Јулије Цезар је, пре више од два миленијума, записао и ово:

Проїив Хелвећана¹, који су најадали њерииорије суседних народа, Цезар је њовео раїи. Будући да је он (Цезар) уїео да саїради мостїи њреко Арара² у једном једином дану и да своју војску њреведе њреко њеїа, Хелвећани, којима је ѡредало двадесетїи најрадњијих дана за иѕїи задаїиак, ѡослали су к њему своје изасланике.³

Године 58. пре Христовог рођења, стари Хелвећани су, одлучни да се преселе на запад све до Атлантика, затражили пролаз кроз римске територије. Који је истински разлог ове одлуке био није сигурно, али се зна да је Цезаров одговор био одречан. Он је у марту исте године порушио мост на Рони надомак Женеве, утврдио леву обалу реке и присилио Хелвећане да се крећу десном страном према данашњем Базелу. Потом

¹ Хелвећани (Хелвети) били су антички народ келтског порекла; насељавали су највећи део швајцарског платоа у I веку пре Христа кад су дошли у додир с Римљанима; представљали су прву препреку у Цезаровој кампањи на Галију; били су подељени у четири племена, од којих су позната имена два (Вербигени и Тигурини).

² Арар је древно име за реку Саону (*Saône*) у источној Француској, десну притоку Роне, у коју се улива код града Лиона. (Не сме се мешати са реком Аром, која протиче кроз Берн).

³ *Contra Helvetios, qui in agros populorum vicinorum invadabant, Caesar bellum suscepit. Cum potuisset uno die pontem in Arari facer et suum exercitum traducere, Helvetii, qui diebus viginti idem difficillime confecerant, legatos ad eum miserunt.*

Сви преводи у овој књизи су дело и одговорност пишчева.

Гај Јулије Цезар, *Коменїари о ѡалском раїиу (Commentarii de Bello Gallico)*, књ. 1.

је, у јулу, довео две додатне легије из Аквилеје усиљеним маршом преко Алпа и стигао Хелвећане у околини Лиона. Одмах је напао и уништио њихову одступницу да би, двадесет четири сата касније, римска армија прешла Саону сугижући Хелвећане у правцу севера и наносећи им тежак пораз код Бибракте. Од малог броја преживелих, највећи део је враћен у Швајцарску. Била је то римска освета за пораз од тачно педесет година раније¹. Тад су Хелвећани мучки усмртили царског конзула Луција Касија Лонгина. Римљани им то нису ни заборавили, ни опростили.

Описивањем својих освајања Цезар је, пре свега, желео да остави што јачи утисак на сенаторе и народну скупштину у Риму. Његове битке биле су у служби личне амбиције, чежње за обожавањем и свемоћном влашћу. За њега је величина Цезарова значила величину римску². Отуд у својим дневницима пише у трећем лицу, као да су писац и његов јунак два одвојена лика.

У ствари, у Цезаровој личности сабрале су се врлине свих претходних и свих потоњих политичких вођа. Он је био војсковођа и диктатор; реформатор и народни трибун; освајач и завереник; писац и говорник; адвокат и свештеник; вероломник и мученик; републиканац и император. Створен у стварном свету или у летописима биографа, Цезар је израстао

¹ Године 107. пре Христа, битка код Бурдигале (данашњи Бордо) под командом тигуринског краља Дивика.

² У својим *Паралелним живојима* Плутарх преноси и ове две епизоде из Цезарове биографије („Живот Јулија Цезара“, 11:3):

„Речено нам је да, док је прелазио преко Алпа поред једног варварског села са малобројним становништвом које је остављало жалостан утисак, његови другови су га питали раздрагано и са подсмехом: 'Да ли је могућно да и овде има сукоба амбиција око власти, борби за примат и узајамне љубоморе моћника?' На то им Цезар најозбиљније одговори: 'Радије бих био први овде, него други у Риму!' Речено нам је исто тако да се у Шпанији, док је у доколици читао историју Александрову, губио у дубоким мислима и потом плакао. Зачуђени, другови су га питали за разлог његових суза. 'Не мислите ли', рече, 'да је за жаљење то што је Александар у мојим годинама већ био краљ толиким народима, а ја још увек нисам постигао ниједан значајан успех?'“

у симбол изван времена и изнад историје. Име му је оглашено за највише владарско знамење. Цезар – владар над владарима – апсолутна мера мудрости, моћи и храбрости. За Немце једнако као и за Русе¹. Наш Душан Силни узео је ореол Цезаров у Скопљу 1346, уздижући тиме средњовековну Србију до висина царевине, а себе на највиши трон. И последња крунисана глава Бугарске носила је царску титулу више од две хиљаде година после Цезарове погибије. У Цезару је свака политичка амбиција могла да пронађе себе. И она која је тежила таштом самодржављу и она надахнута народњачким револуционарством.

Ипак, како то судбина уме да удеси, његови записи учинили су да народ хелветски о коме он, велики Цезар, није мислио ништа посебно, уђе у историју и колективно сећање. Наиме, управо су Цезарови списи дали основ за развој швајцарске националне свести у XIX веку и идеју за назив државе и то баш на латинском језику². Заслугом победника, побеђени су упамћени и слављени за вијек и вјеков.

У ово прастаро доба Хелвећани нису имали краљеве, али јесу имали племенске поглавице. Главни међу њима, Оргеторикс, у договору са још двојицом првака, припремио је план за пресељење на запад. Кад се сазнало за његову амбицију да себе устоличи за врховног поглавара, Оргеторикс је позван пред суд с претњом да, уколико му се докаже кривица, буде кажњен смртном казном спаљивања. Пред поротом се појавио у пратњи десет хиљада војника, накратко успевајући да се спасе пресуде. Неколико дана касније умро је под неразјашњеним

¹ Немачка реч *Kaiser* долази од класичног изговора Цезаровог имена на латинском (Кајсар). Руска, бугарска и наша реч *цар* истоветног је корена.

² *Confederatio Helvetica*.

околностима. Сами Хелвећани веровали су да је страдао од властите руке.

Како било, територија данашње Швајцарске укључена је у Римско царство под императором Тиберијем почетком новог доба. Током наредна три столећа дошло је до значајног насељавања ових крајева, као и до оснивања низа градова који постоје и данас: Цирих, Женева, Лозана, Базел, Солотурн, Кур¹. Римљани су утврдили пут преко чувеног Превоја Сен Бернара у западним Алпима. Од средине I века у градићу Баден² (Кантон Аргау) налазила се термална бања за опоравак римских легионара стационираних на овој страни Алпа.

У позном римском периоду, у IV и V веку почело је систематско покрштавање³ локалног становништва. После пропасти Западног римског царства, Швајцарском су загосподарила германска племена: Бургунђани јужно, а Алемани северно. И једни и други убрзо су признали франачку врховну власт у размаку од једва две године (534. и 536). У раздобљу после Карла Великог⁴, данашње подручје Швајцарске било је подељено између средње и источне Франачке. Поново уједињена, ушла је у састав Светог римског царства⁵ око 1000. године.

¹ *Turicum* (Цирих), *Genava* (Женева), *Lousanna* (Лозана), *Basilea* (Базел), *Salodurum* (Солотурн), *Curia* (Кур).

² У античко доба *Aquae Helveticae*. Укупно има 19 извора, чија температура достиже +47 степени Целзијуса. Сам назив градића на немачком значи бања, мада одавно не служи тој сврси. Баден је у међувремену постао центар тешке индустрије (локомотиве, пруге, турбине, електромотори), превасходно због фабрике АББ (раније Браун, Бовери и Си, основана 1891).

³ Први хришћани појавили су се још крајем III века.

⁴ Верденски мир 843. после рата око наследства Карла Великог (768–814). Иако је имао десет жена (конкубина) и двадесеторо деце, Карла Великог су наследила само четворица међусобно завађених унука. Његов директни наследник био је син Луј Побожни (814–840).

⁵ Друкчије – Први немачки рајх. Од 1512. Свето римско царство немачког народа. За ову политичку творевину, која је трајала безмало читав миленијум (962–1806), Волтер је написао да није ни светио, ни римско, ни царско. Voltaire, *Essai sur l'histoire générale et sur les mœurs et l'esprit des nations*, 70, 1756.

Узима се да је Стара швајцарска конфедерација настала 1291. Тад су се споразумела три кантона-оснивача и оформила конфедерални савез. Били су то кантони Ури, Швајц и Унтервалден. Средином четрнаестог столећа придружили су им се Луцерн (1332), Цирих (1351), Гларус (1352), Цуг (1352) и Берн (1353). Крајем XV века савезу су приступила још два члана: Фрибур и Солотурн, оба 1481. Најзад, 1501. у састав конфедерације ушли су Базел и Шафхаузен, а Апенцел 1512.

Првих осам конфедералних кантона деловало је сложено дуже од стотину година, обележених узастопним политичким и војним успесима. Стара конфедерација је достигла врхунац у Бургундским ратовима током 1470-их кад се учврстила као сила у сложеном међународном поретку између Француске и Хабзбурговаца. Године 1515. истакли су формални принцип неутралности (поновљен 1647. године) услед претњи Тридесетогодишњег рата. Швајцарска неутралност потврђена је Вестфалским миром годину дана доцније, упоредо са стицањем пуне државне независности¹.

Угрубо, Свето римско царство састојало се од територија данашње Немачке, Холандије, Белгије, Луксембурга, Алзаса и Лорене, Швајцарске, Лихтенштајна, Аустрије, северне Италије, Словеније, Чешке и Шлезије. Представљало је лабав савез великог броја мањих или већих држава и слободних градова, без чврстог политичког устројства.

¹ Управо у том периоду највећи број Швајцараца учествовао је у различитим армијама и на различитим странама у својству плаћених војника, што им је донело репутацију најбољих најамних ратника. Разлог за избор оваквог начина живота био је првенствено економски. Сиромаштво је натерало многе младе Швајцарце да срећу и богатство траже у војничкој служби или као краљевски телохранитељи по читавој Европи.

Швајцарску гарду од сто наоружаних чувара образовао је француски краљ Луј Једанаести 1480. Служила је на дворovima у Лувру и Версају све до 1789. Поново је оформљена 1814. кад је испратила Луја Осамнаестог у белгијско изгнанство и вратила га после Наполеоновог пораза код Ватерлоа. Коначно је распуштена 1817. и замењена Французима.

Ова политичка заједница узајамно повезаних градских и сеоских целина (кантона-државица) уживала је статус империјалне аутономије у оквиру Светог римског царства, што је у средњем веку сматрано за фактичку сувереност. Захваљујући слабостима хабзбуршких и савојских владара, швајцарски савез је, током свог златног раздобља, знатно проширио пространства под својом влашћу. Последње успешно освајање подручја Во (Лозана) догодило се 1536, кад је ова територија највећим делом припала Кантону Берн.

До коначне пропасти 1798. под налетима француске револуционарне војске, Стара швајцарска конфедерација бројала је тринаест држава-чланица.

Швајцарско уједињавање представљало је више историјски процес него политички акт. Кантони су се повезивали поступно, низом споразума, уговора и пактова, двостраних или вишестраних, са минималним заједничким обавезама. Потписнице су се обично заклињале на узајамно поштовање мира, сарадњу у заједничким војним акцијама и судску арбитражу у одређеним споровима. Било је потребно више од једног века пре него што је, у очима кантона, конфедерација постала самосталан правни субјект¹.

Швајцарски плаћеници служили су и на дворовима Савоја, Напуља, Пруске, Саксоније, Холандије и Португалије. Накратко су били ангажовани у Бечу као стражари у зимској палати Хофбург у време Марије Терезије (1748–1867).

Швајцарска гарда у Ватикану постоји од 1506. (папа Јулије Други) и задужена је за личну безбедност самог понтифекса. Сваки кандидат мора бити неожењен мушкарац од 19 до 30, католик са швајцарским држављанством који је завршио средњу школу и војни рок у швајцарској армији, висок најмање 174 цм и плавоок. Нема историјске потврде за раширено мишљење да је Микеланђело дизајнирао униформе швајцарске гарде у Ватикану. Најодговорнији за данашњи изглед одела папских чувара био је њихов командант Жил Репон (1920–1921), који их је нацртао користећи мотиве са Рафаелових фресака. Плава, црвена и жута боја традиционалне су боје породице Медичи.

¹ Године 1370. у Пфафенском споразуму, шест од осам чланица (без присуства кантона Гларус и Берн) употребило је израз *Eidgenossenschaft* у једнини. Први уговор који је означио јединство свих осам (*Acht Orte*) био је мировни уговор из Земпаха 1393, после значајних

Реформа је Швајцарској донела дубоке поделе и сукобе, уносећи вековни немир међу грађане и њихове кантоне. Први глас протеста против Рима и Католичке цркве чуо се у јавној критици ускршњег поста 1522. у Цириху, из грла Хулдриха Цвинглија, свештеника и старешине циришког Гросминстера. Својом писаном речи оптужио је црквену јерархију за корупцију, залагао се за свештеничке бракове и противио иконама у храмовима. Три године доцније, 1525, увео је своју литургију уместо традиционалне мисе.

Цвингли је рођен 1484. у селу Вилдхаус (Кантон Санкт Гален) у североисточном делу Швајцарске. Иако сељачког порекла, стекао је солидно основно образовање од стрица који је и сам био поп. Средњу школу учио је у Базелу и код доминиканаца у Берну. Студирао је на универзитетима у Бечу и Базелу, где је магистрирао 1506. Као млад свештеник, у Гларусу се заинтересовао за политику узимајући активну улогу на страни Ватикана. Учествовао је у бици код Новаре 1513. против Француза. Наредних неколико година повукао се из јавног живота да би се посветио продубљивању свог знања из теологије и класичних језика, прво грчког, а потом и јеврејског. У периоду 1514–16. упознао је Еразма Ротердамског у Базелу, дошавши под његов јак утицај. Поставши преко ноћи помирљив пацифист, овај противник Француза и критичар швајцарског

победа код Земпаха и Нефелса, проглашавајући да ниједна чланица не сме објављивати рат без сагласности осталих. У XV веку настала је и својеврсна конфедерална скупштина (савет) – *Tagsatzung*. Сваки кантон имао је по два представника, а седиште се од XVI века налазило у Цириху. Годишњи састанци овог врховног тела, међутим, одржавани су у Бадену.

У завршној фази, Стара швајцарска конфедерација имала је тринаест пуноправних чланица (*Dreizehn Orte*). Уз њих је било и неколико придружених припадника, везаних одвојеним уговорима за једну или више сталних чланица (нпр. Бил, Опатија Санкт Гален и град Санкт Гален).

плаћеништва 1518. дефинитивно се преселио у Цирих. За капелника главне цркве у Цириху (*Grossmünster*¹) изабран је 1521. Како помиње Дучић у свом песничком стилу, Цвингли се отворено супротставио папској акцији прикупљања новца за Базилику Светог Петра у Риму продајом потврда о опросту грехова. Успео је да убеди градске власти и издејствује забрану за улазак ватиканског изасланика у Цирих.

Године 1522. ударио је на две црквене светиње. Прогласио је да пост нема никаквог јеванђељског утемељења и да га треба укинути; дозволио је да се месо једе преко целе године, без обзира на празнике и датуме. Оспорио је свештенички целибат и омогућио да црквена лица склапају бракове; сâм се оженио и изродио четворо деце. На упозорења и претње Римокатоличке цркве одговарао је једноставно: њени великодостојници изгубили су своје право и ауторитет зато што су потонули у лаж и злоупотребу.

До смрти 1531. Хулдрих Цвингли бавио се политиком и дипломатијом, можда и више него теологијом и молитвом. Вођ једног крила реформе, сукобио се на два фронта: против католичанства на једној страни и против лутеранства на другој. У Швајцарској је водио битку против католичких кантона, некад преговорима, некад силом. Погинуо је као војник на циришким бедемима у одбрани свог града од напада пет католичких кантона. С Лутером је читавог живота био у завади. На површини њихове су разлике изгледале теолошке: постоји ли у часу причеста дословно присуство Светог духа

¹ По легенди, на том месту је коњ Карла Великог клекнуо пред Феликсом и Регулом, свецима-заштитницима Цириха. Нова археолошка ископавања показала су да се на том локалитету налазило гробље из римског доба. Поред ове, у Цириху постоје још три велике хришћанске богомоље: *Fraumünster*, *St. Peterskirche* и *Predigerkirche*. Све четири су протестантске.

(Хлеб је моје тело, вино је моја крв) или је тај чин у основи симболичан. Иза ове формалне дебате без дубоког метафизичког смисла, крило се у ствари ривалство за положај предводника протестантског покрета¹. Цвингли је припадао оној врсти људи код којих је вера обојена фанатизмом, а религија схваћена као политичка партија. Лидер и командант, писац прогласа и декрета, дипломата и преговарач, Цвингли је по природи био приличан мрачњак. Његово схватање Бога и човека сводило се на ред и дисциплину, на дословно тумачење Светог писма и живљење у складу с њим као с најстрожим законима. Уместо устанка против инквизиције, неслободе и прогона јеретика, Цвингли је проповедао још горе ропство у које човек треба да ступи добровољно како би се приближио Богу. Протестантизам, у свим својим токовима и нијансама, носио је једну стерилну и црну представу о свету и животу. Забрана стоји као његов највиши принцип; казна као неизбежни усуд за људско огрешење. У својој безосећајности реформа је ишла даље од католичанства. Блуд и неискреност хтела је да замени тескобом и тамом. И кад се венчавао, Цвингли то није чинио с радошћу љубави због одбачених ланаца неприродног самоограничења. За њега је то било испуњење задатка, нова божја заповест којој се мора повиновати.

Хулдрих Цвингли довео је Конфедерацију на ивицу распада. Подела међу кантонима који су прихватили његову шизму и кантона који су остали лојални Ватикану толико се продубила

¹ На позив Филипа од Хесеа, Цвингли и Лутер срели су се у Марбургу почетком октобра 1529, у покушају да превазиђу разлике и закопају ратне секире. Састанак, познат у историографији као Марбуршки колоквијум, завршио се после три дана већања; закључци у петнаест тачака потврдили су сагласност у четрнаест, али је петнаести о суштини причеста остао споран; и Лутер и Цвингли су прогласили победу; историјска последица била је у стварању две одвојене протестантске струје.

да је два пута дошло до оружаних сукоба¹, што је, разуме се, угрозило опстанак швајцарског савеза.

Колико је био немилосрдан у обрачуну с католицима, толико се светио и онима који су били радикалнији од њега. Његова истрага над анабаптистима 1525–27, крунисана једним погубљењем², упечатљиво сведочи о томе. Сâм је Господ на крају удесио да страда онако како најбоље одговара његовом истинском карактеру: не као бранилац вере, него као официр свог града-државе. С мачем, а не с књигом у руци.

* * *

Ако Женева нема душу, а нема је, онда јој је, извесно, душу одузео Жан Калвин³ 1536, чим је први пут закорачио на њено тле. Наредних тридесет година⁴ овај суманути реформатор родом из Пикардије имаће пресудну реч у обликовању политичке, духовне и интелектуалне климе у граду на Леманском језеру. Штавише, његово схватање протестантизма, религијска тумачења и практична објашњења развила су се у један од најмасовнијих праваца реформистичког покрета, добијајући с пуним правом назив по њему – калвинизам.

Жан Калвин, француски теолог и правник, стигао је у Женеву сасвим случајно с намером да у њој проведе дан или два и да настави пут ка слободном царском граду Стразбуру.

¹ Први и Други капелски рат 1529–1531.

² Феликс Манц (*Felix Manz*) био је осуђен на смрт због покрштавања које је примењивао упркос забрани циришких власти. Удављен је у реци Лимат јануара 1527. Сматра се за првог анабаптистичког мученика. Истина, Цвингли није имао директног удела у доношењу пресуде, али се с њом прећутно сагласио.

³ Оригинално име на старофранцуском му је Жан Ковен (*Jean Cauvin*). Правилније би било изговарати његово презиме као *Калвен*, али се *Калвин* одомаћило и код нас и у већини других језика.

⁴ Период од 1538. до 1541. Жан Калвин је провео у Стразбуру.

Судбина је хтела да се у њој не само задржи него и да занавек одреди начин живота њених житеља и укупну атмосферу у њој. Тад је већ увелико загазио у протестантизам пишући о принципу предестинације који је Католичка црква ставила ван канона. На предлог Вилијама Фарела, такође Француза и протестанта у Женеви, Калвин је 1537. постављен за градског проповедника. Његови женевски противници успели су у први мах да га се отарасе и отерају из своје средине. Вратио се после три године да би 1542. основао Реформску цркву. Окупио је истомишљенике, пасторе, учитеље, старешине и ђаконе са идејом да заведе најстрожи поредак у складу са својом хришћанском доктрином. У Женеви су, под њим, били забрањени забава, смех, плес, накит, улична песма, нескромно облачење, алкохол и коцка. Калвинови следбеници и уходе упадали су у грађанске куће и станове у грозничавој потреби да искорене свако неприхватљиво понашање. Преступници су редовно кажњавани, извргавани руглу и протеривани. Калвин је држао проповеди свакодневно, а недељом и пре и по подне. Свето писмо се читало наглас, а псалми и химне певале у хору конгрегације¹. Образовао је својеврсни верски суд – злогласни *Консистоар*². Од 1541. до Калвинове смрти 1564. педесет осам особа је убијено, а седамдесет шест прогнано. Једном речи, у Женеви је зацарила Калвинова религиозна страховлада.

Шпанац по имену Мигел Серватус³, прогоњен и оптужен са обе стране, и од католика и од протестаната, с којим је Калвин водио живу расправу и преписку, обрео се у Женеви 1553.

¹ Аутори су били Клеман Маро (*Clément Marot*), Луј Буржоа (*Louis Bourgeois*), обојица из-беглице, и сам Калвин.

² *Consistoire*, основан 1541.

³ *Michel Servatus*.

Серватус је припадао оном соју средњовековних умова који се бавио свакојаким пословима и имао изванредно широка интересовања. Био је лекар, богослов, картограф, научник и хуманист, тако да га је лако било окривити за јерес. Под Калвином је спаљен на ломачи од сопствених књига, у славу Христа и чисте вере. Женевски психопата је о томе оставио својеручни запис, вредан једног Торкемаде¹:

Ко јод смайџа да је кажњавање јеретџика и бојоухулника јојрешно јосџаје саучесником у њиховом злочину и кривцем као шџо су они. Овде није јосреди јџџање човечје власџи; Бој је шџај који јовори и јасно је који ће закон јодржајџи у цркви док је светџа и века. Зашиџо он од нас захџева крајњу сџројосџи, ако не заџо да би нам јоказао да му није указано дужно јошџовање, док јод не сџа-вимо служење њему изнад свакој човечанској обзира, док јод никој и ничију крв не јрежалимо и не заборавимо на сваку човечносџи кад јод се ради о дорди за њејову славу?²

Жан Калвин је од Женева створио једно беживотно, суморно и невесело место у којем је једина врлина била у томе да људи буду намрштени и несрећни и да се повинују његовој

¹ Томаз де Торкемада (*Tomas de Torquemada*, 1420–1498), велики инквизитор Шпаније, одговоран за око 2.000 спаљивања јеретика.

² *Nunc vero quisquis haereticis et blasphemis iniuste poenam infligi contendet, sciens et volens eodem se obstringet blasphemiae reatu. His nobis non obtruditur hominum auctoritas, sed Deum audimus loquentem, et quid ecclesia suae in perpetuum mandet non obscure intelligimus. Non frustra humanos omnes affectus excutit, quibus molliri corda solent: paternum amorem, quidquid est inter fratres, propinquos et amicos benevolentiae facessere iubet: maritos revocat a thori blanditiis: denique homines propemodum natura sua exiit, ne quid obstaculi sanctum eorum zelum moretur. Cur tam implacabilis exigitur severitas, nisi ut sciamus non haberi suum Deo honorem, nisi quae illi debetur pietas humanis omnibus officiis praefertur, et quoties asserenda est eius gloria, propemodum ex memoria nostra deletur mutua inter nos humanitas?*

Jean Calvin, *Corpus Reformatorum*, vol. 36, 475.

заповести. Калвинов доживљај хришћанства сав је био утонуо у тамну слику туробне свакодневице. Његов Бог је намргођен и љут, наоружан клетвом, казном и бичем. Његова вера је наметнута догма једног претераног аскетизма. За њега је верски живот сав у забрани и одрицању, црн и безнадежан јер се, по њему, само тако може приближити Господу. Калвин је хтео да укине сваку човечју страст и усхићење сматрајући их за ђаволску работу и неопростив грех. Хтео је, поврх тога, да људи омрзну живот како би такви, потиштени и полумртви, примили божју реч у своје празне душе. Утерујући их у своју шизму, лишавао их је ако не потреба, а онда лагодности сигурно. О човеку је мислио лоше: да је створен у греху, слаб да одоли искушењу и неспособан да, такав какав је, чини божје добро. О себи је мислио најбоље: да је непорочан и отпоран, да је у свему изасланик Свевишњег предодређен да хришћанску веру врати на исправан пут. Понекад изгледа као да се угледао на свог фирентинског претходника Савонаролу; као да је надахнуће тражио у делима Савонаролиног фанатичног екстремизма (који је, на срећу прелепе Фиренце, трајао једва четири године). Склоност ка ломачи и паљевини људи и књига свакако им је обојници била једнако прирасла срцу.

Да ли је, питам се, овај мистик помраченог ума каткад умео да ужива у интимним часовима проведеним насамо са сопственом женом с којом није имао порода¹? Или је и у тим тренуцима држао говор о бесмртности душе, а затим клечећи изговарао *Оченаш*?

¹ Калвин се оженио у Стразбуру 1540. једном удовицом (Идлет де Бир, *Idelette de Bure*), мајком двоје деце из претходног брака. У Женеву им се 1542. прерано родио син Жак, који је убрзо умро. Идлет је још неколико пута безуспешно остајала у другом стању, што је католичка пропаганда користила како би доказала да је Калвина стигло божје проклетство због јереси.